

Dos escrits sobre Jaume Serra Hunter (1878-1943)

Josep Carner | Jordi Maragall

Jaume Serra Hunter va ser un dels filòsofs catalans més importants de la primera meitat del segle XX. Obtingué la càtedra de Lògica Fonamental a la Universitat de Santiago i l'any 1913 passà a ocupar la càtedra d'Història de la Filosofia de la Universitat de Barcelona. Amb Tomàs Carreras Artau, catedràtic d'Ètica, i Pere Bosch Gimpera, catedràtic d'Arqueologia, participà en les reformes plantejades i acordades en el Segon Congrés Universitari Català al voltant de l'organització dels estudis d'humanitats. Serra Hunter, políticament compromès amb el catalanisme, començà a professar als Estudis Normals de la Mancomunitat –institució creada per Prat de la Riba–, redactà per a l'Enciclopèdia Espasa els articles de tema filosòfic i participà en la fundació de la Societat Catalana de Filosofia. Amb l'arribada de la dictadura de Primo de Rivera i abolides les institucions creades per la Mancomunitat, Serra Hunter no es limità a exercir de catedràtic, sinó que pronuncià conferències i dictà cursos en ateneus i clubs. Poques setmanes després de la proclamació de la Segona República fou nomenat degà de la Facultat de Filosofia i Lletres i, al mes següent, rector de la Universitat de Barcelona –primer rector elegit democràticament pel claustre. Com a Rector jugà un paper fonamental en la negociació amb el Govern de l'Estat de la concessió de l'autonomia universitària, aconsellat per Pere Bosch Gimpera i Pompeu Fabra. L'any 1931 va ser candidat del Partit Catalanista Republicà i vicepresident del Parlament de Catalunya. El substituï en el rectorat el catedràtic Pere Bosch Gimpera. En ocupar tots aquests càrrecs, obtingué també una major influència intel·lectual. Entre les seves publicacions cal remarcar els dos volums de *Filosofia i cultura* (1930-1932), *Sòcrates* (1931), *Spinoza* (1933), *Sentit i valor de la nova filosofia* (1934) i *Figures i perspectives de la història del pensament* (1935).

Al final de la Guerra Civil del 1936-1939 Serra emigrà a França i s'instal·là a Tolosa de Llenguadoc juntament amb d'altres intel·lectuals. Va ser un dels cinc membres del primer Consell Nacional Català, creat a França l'any 1940 amb el propòsit d'exercir algunes de les funcions del govern exiliat, però amb l'arribada dels alemanys marxà a Mèxic, on va morir l'any 1943, després d'haver arribat ja malat del llarg viatge. Josep Carner va elaborar el pròleg del volum *El pensament i la vida*, un dels llibres inèdits de Serra Hunter publicat a Mèxic dos anys després de la seva mort. Els articles de Jordi Maragall, recollits en llibre l'any 1985, són una bona mostra de l'interès que existia quatre dècades més tard per recuperar la figura del filòsof català.

«Pròleg» del llibre *El pensament i la vida*¹ Josep Carner (1884-1970)

Jaume Serra Hunter nasqué a Manresa el 1878, de sang catalana i irlandesa.

La seva fina testa, tota romàntica, de jove consirós, delicat, mòbil en l'entusiasme i la indignació, és una de les meves primeres memòries de la Universitat de Barcelona. A tots dos ens pertocà assistir a l'aula on la Metafísica era ensenyada per l'home menys metafísic del món, un sòlid comerciant en bacallà, i a una altra on era professor –per nomenament– de Llengua i Literatura Llatina el crític taurí del *Noticiero Universal*. Quan el vaig conèixer, Serra Hunter havia depassat els vint anys: jo no era sinó poqueta cosa, un minyó de quinze, i agreujava aquesta diferència, que en aquelles dates semblava important, la seva greu vocació, esmerçada sobretot en l'ètica, la seva energia ideal en cos de parença trencadissa. Sento encara la gentilesa del seu tracte; probablement la van acréixer les nostres comunes amors de Catalunya i la poesia nostrada. Em deixà llibres, i vaig anar alguna vegada al piset de la seva família. En aquells temps, Serra Hunter escrivia versos diàriament, i en tenia llibretes plenes. Cursà en aquella Universitat, sempre assenyadament estudiós, les carreres de Filosofia i Lletres i Dret. Tots sabíem que era i restaria dels millors.

Darrera un nombre d'anys, vaig tornar-lo a veure, i fou a Madrid, en una trista despesa. S'havia convertit en aquesta mena de pertinaç indomtable, d'opositor vulguin no vulguin, prou altívol per mantenir-se independent dels cacicats de la cultura, i que, amb un heroisme que el món ignora i que en tot cas li semblaria una equivocació, reivindica que la seva puresa li sigui un obstacle.

Darrera un trànsit per d'altres Universitats, Serra Hunter, als trenta-sis anys, veié creada a la de Barcelona la Secció de Filosofia, on la seva anomenada el féu benvingut. La creació de noves institucions de cultura per Prat de la Riba, havia estimulat esforços i estricades, que bé calien, en la cultura oficial. Hom respirava una millor atmosfera en la casa universitària, temps enrera, quan hi fórem estudiants, tan somorta i mal dotada.

Serra Hunter era catedràtic, jo diria, per dret de naixença. Tenia la passió de saber, que és la més alta de totes, i la d'ensenyar, com no cap d'altra generosa. La puresa de la seva exigent dedicació a pensar i a entrenar en el pensament, fou exemplaríssima. Rastre d'ella és el do estilístic dels seus escrits valuosos, la total claredat de la seva paraula escrita que sembla posar-vos les

1 Jaume SERRA HUNTER, *El pensament i la vida. Estímul per a filosofar*, Mèxic: Club del Llibre Català, 1945, p. 9-14.

categories i les valors al palmell de la mà. Ell pertanyia a la nissaga dissortadament massa rara —però l'única digna de la càtedra— que té, com el gran convers de Damasc, una íntima flama vivent, però que alhora esdevé, entre els deixebles, «tota cosa per a tots». Nissaga ben diferent d'aquella altra, la dels tenors mundans de les idees, o la encara pitjor dels recitadors de certes carranelles invariables, amb l'ull sobretot amatent a les perspectives d'acumulació dels avantatges burocràtics.

Serra Hunter vivia en la puresa i per la puresa de l'escollit. Jo sé bé prou que per a molts d'acorriolats en una vida que ells anomenen pràctica, d'una banda perquè en retiren quantitats en numerari, i de l'altra perquè n'eliminen tota inducció especulativa, l'àrdua professió de Serra Hunter no és pas adient per a anar pel món, i més aviat sembla una dèria de sublunars vagarosos. Mai no imaginarien, aquella gent, que entendre és el fruit més fecund del viure, i que ells, simples paràsits, en un replà de la treballosa i perillosa ascensió humana, anirien encara a jóc, sense l'heroisme i l'abnegació del pensament, en una cova o bé dalt d'un arbre. I, tanmateix, havia resultat un estímul o un repte per a cadascú, que enfront de tantes de vides balderes, de tants d'aviciats d'un clima dolç, hi hagués, en un recó de Barcelona, qui, a la dura ascensi voluntària de la seva joventut, hagués fet seguir, en la maturitat, un pur sacerdoti d'entenent, amb rigorosa immolació a la cultura i ensems a la pàtria, dos ideals que Serra Hunter ens mostrà vitalment units, convençut, com els seus compatriotes més representatius, que lloc i llenguatge poc arriben a plenitud si no és com a exponents i afluents, autèntics en ells mateixos, de l'universal.

En meditacions i treballs d'aqueixa exigència, els capaços d'una qualitat tan acimada s'alliberen de la flonjor corrosiva de la vanitat, aquesta hipersensible badoca d'ella mateixa. Però també s'eximeixen d'un altre vici comú: de l'egoisme amb ses membranes còrnies, impenetrables. I així esdevenen lliçó pràctica per a molts d'altres catalans. Deixebles i col·legues de Serra Hunter, i visitants procedents d'altres cultures, donen testimoni concordant de la senzillesa i simpatia de la seva cordialitat, del seu despreniment i bell ajut: atenyia no pas per posar-se davant del mirall, i el que sabia era per fer-ne presents.

Hi hagué una il·lació profunda en aquella àrdua vida d'una ànima ardent en embolcall precari. En els dies que Catalunya va assolir el recobriment temporal i més o menys gruut dels seus destins, tan d'hora vulnerats per la precoç desnaturalització de la República Espanyola, i, al cap d'un període d'incaute redreç naufragats per uns quants anys que encara duren, Serra Hunter havia rebut honors públiques. Fou regidor de Barcelona, i president de la seva Comissió de Cultura; i diputat del Parlament Català, del qual muntà a la presidència. D'altra banda, la Universitat l'elegí Rector. Però ell no acceptà aquelles honors, aviat sotraguejades, com una apoteosi personal, sinó, rectament, com una mobilització de la seva fe en Catalunya i l'esperit.

Més gloriosa consagració de la seva qualitat fou encara l'exemple radiant que va donar-nos en sos dies d'exili a Mèxic, freturosos i malalts. Ací, en plena fidelitat i assegurança davant mateix de l'enfosquiment i la destrucció del món, renovellà o revisà els seus estudis filosòfics; ací, davant la inanitat o la desviació d'un cert nombre de catalans, es mantingué en posició clarivent de gran patriota, i els seus articles polítics d'aleshores són com un testament, de caràcter alligador i estimulant. Parlava en nom de la Catalunya profunda, la servida per les joventuts del Front Nacional, quan escrivia: «Si nosaltres estimem superada la una i les altres (es referia a la Constitució republicana i les lleis estatutàries), ho fem perquè hem vist que, pràcticament, no han resolt el problema dels nuclis nacionals; i perquè sabem que els partits espanyols, a través de la guerra i de la revolució interior operada en el camp republicà, han retrocedit en llur apreciació del problema de Catalunya». En aquestes lúcides paraules hi ha la clau del nostre esdevenidor. Catalunya es veu forçada a un ascens.

El 7 de desembre del 1943 finà Serra Hunter, a Cuernavaca. Reposen, per ara i tant les seves despulles en la vall de Mèxic, vetllades per dos volcans de summitat blanca, dos titans famosos del Nou Continent. En l'exili trobà el terme del seu viatge; en el que hauria hagut d'ésser un parèntesi, el desenllaç de la seva vida.

Aquest mestre del pensament, pros del catalanisme, tan nostrat com universalista, tan coratjós defensor de la llibertat com de la justícia social, tenia confiança que en morint passaria una ampla portalada més enllà dels estels. Però cal que la pàtria li asseguri una altra perennitat, perquè son nom sigui estímulo perdurable de l'amor de la saviesa de la nostra més bella tradició, la que vol que l'arbre pairal sigui rel tan dura, tan penetrant en terra nostra, com de tossa oberta a tots els vents.

Jaume Serra Húnter² per Jordi Maragall (1911-1999)

I

Em plau de respondre al deure que vaig imposar-me en el darrer article publicat a les pàgines de l'*Avui* fa quinze dies. Per altra banda, estic d'acord amb el que escrivia Fèlix Cucurrull dijous passat sobre el tema del present, el passat i el futur. No és pur romanticisme de recordar el passat quan hem estat sotmesos a una esborronadora nit cultural de vora quaranta anys en la qual anaven desapareixent els rastres dels homes i de les institucions que foren capdavanters de la cultura catalana. Ens cal entroncar. Ens cal conèixer Catalunya i tota la seva vida cultural, científica, econòmica, artística. No per a practicar el xovinisme ploràner. Ben al contrari, per a adquirir solidesa en la nostra identitat. Ja és ben trist que la resta d'Espanya desconegui profundament Catalunya. Cal, doncs, que, prioritàriament, Catalunya –tots els qui hi viuen i treballen– conegui Catalunya.

L'anomenàvem Serra Húnter, sense la «i» que els catalans posen entre els dos cognoms. El recordo ara un bon dia del 1930, a l'Hotel Ritz, a la taula de la presidència del banquet ofert als intel·lectuals castellans. Seia al costat de don José Ortega y Gasset. Serra Húnter hagué de parlar. Nosaltres, els seus deixebles, patíem de veure'l en aquella situació compromesa. Perquè ell no era, en aquell temps, home per a actes públics. Se'l veia inconfortablement endiumenjat, li feia nosa el coll dur, parlava poc amb els companys de taula. Quan començà el seu parlament recordo que digué: «*El azar ha situado a mi derecha y a mi izquierda a dos hombres que simbolizan la cultura castellana...*» Un dels homes era, com he dit, Ortega y Gasset. L'altre potser era don Ramón Menéndez Pidal. No ho recordo prou bé. En qualsevol cas, nosaltres érem conscients que Serra Húnter no era home de món i que, al costat d'Ortega y Gasset, que sí que ho era, devia sentir-se desplaçat.

D'aquest aspecte, en puc parlar amb especial concreció perquè jo vaig conèixer Serra Húnter cap al 1925, quan donava lliçons de francès i de literatura al col·legi de Sant Miquel, del qual jo era alumne. És sabut que els nois dels col·legis acostumen a fer brometa de llurs professors. Als catorze o quinze anys, nosaltres ignoràvem que Serra Húnter era catedràtic d'Història de la Filosofia a la Universitat de Barcelona. Per a nosaltres era un professor més del col·legi, potser amb un aire una mica abatut i uns vestits una mica tronats. Semblava més vell

2 Jordi MARAGALL, *El que passa i els qui han passat*, Barcelona: Edicions 62, 1985, p. 105-109.

que no era. Però donava molt bé les classes, amb un deix d'indiferència propi de l'home que està per damunt d'aquella situació. Pensem que simultàniament Serra Húnter, a més de les classes a la Facultat, dirigia el seminari de Filosofia que vaig esmentar en el meu darrer article. Pensem també que en aquells temps estava redactant per a l'Enciclopèdia Espasa tots els articles corresponents a filosofia i que, a desgrat d'aquesta diversitat de tasques, a casa seva es vivia modestament. Molt modestament. Estava casat amb una senyora molt bella, germana de l'esposa del pintor Ramon Casas. Tenia dos fills i tres o quatre filles, també molt belles i ben plantades. La docència estava, com sempre, mal remunerada. Els finals de mes devien ésser problemàtics.

Pocs anys després, el curs 1928-29, ja era deixeble seu a la Universitat. Prèviament, al col·legi, ja havia après a saber qui era Jaume Serra Húnter. No perquè ell ens en parlés, sinó perquè altres professors ens ho digueren: Ramon Roquer, Emili Planelles, Pep Vergés. Els dos primers eren deixebles de Serra Húnter. Però fou sobretot en començar la llicenciatura de Filosofia quan Joaquim Xirau i Francesc Mirabent ens feren veure la gran saviesa d'aquell home. Aleshores, el 1928, ja feia uns catorze anys que Serra Húnter professava la càtedra d'Història de la Filosofia i havia organitzat aquell seminari mig clandestí, on el petit nucli de filòsofs catalans s'anava formant. Recordo molt bé la densitat i la profunditat de les seves lliçons. Assistir-hi era un veritable plaer per la vastíssima informació que posseïa i la seva extraordinària capacitat d'establir connexions entre els corrents clàssics del pensament occidental. Encara el recordo pronunciant la frase amb què iniciava l'explicació de Leibniz: «*En tant que j'ai penché du côté de Spinoza...*»

Amb l'autonomia de la Facultat de Filosofia i Lletres (1931) se li assignà també el curs de metafísica. Durant aquest curs poguérem constatar la filiació de Serra Húnter a l'escola escocesa i a la seva versió catalana, iniciada a la primera meitat del segle XIX per Ramon Martí d'Eixalà i mantinguda sobretot per Llorens i Barba.

Com a membre de la Secció de Ciències de l'Institut d'Estudis Catalans que presidia Pere Coromines, Serra Húnter me'n designà secretari-redactor. Érem tres joves que ens beneficiàrem d'aquella nova empenta que emprengué la Secció de Ciències. El doctor Eduard Fontserè designà Josep Gassiot, i el doctor August Pi i Sunyer designà Jaume Raventós, justament homenatjat aquests dies per la seva tasca de recerca a la ICI d'Anglaterra. Aquella situació em facilità un major contacte amb Serra Húnter. Després d'haver conegut el seu modest habitatge al carrer de Còrsega, vaig anar a treballar algunes tardes al nou domicili del carrer de Balmes 67. Ajudava a posar en ordre el fitxer extensíssim que havia confegit per redactar els articles de l'Enciclopèdia Espasa. El pis era més ampli, un xic fosc. El gos llop de la casa acabà coneixent-me. L'economia de la família millorà. Ja feia temps que havia abandonat les lliçons al col·legi de Sant Miquel. Començà a publicar reculls d'articles (dos volums sota el títol de *Filosofia i cul-*

tura) i algunes monografies (*Sòcrates, Spinoza*). Per bé que la seva formació i la seva mentalitat havien estat matisades pel seny del conservadorisme, formà en les eleccions al Parlament català a les files d'Esquerra Republicana de Catalunya i durant un cert temps en fou vicepresident.

Joan Roura-Parella, que fou professor a la Facultat de Filosofia i Lletres i Pedagogia d'aquella Universitat Autònoma, m'ha parlat fa unes setmanes de les reunions amb Serra Húnter a l'exili de Mèxic. Me n'ha parlat en forma molt elogiosa, insistint en l'extraordinària saviesa filosòfica de Serra Húnter. Aquesta conversa em dugué a recordar-lo de nou, a veure'l una mica ajupit, el nas prominent, amb el seu tic de fregar-se'l de tant en tant per respirar millor. Era un home carregat de bonhomia i d'espatlles, que de vegades s'exaltava i esdevenia una persona nerviosa i agitada. Així el recordo a l'Institut d'Estudis Catalans, quan pel febrer del 1936 les esquerres tornaren a guanyar les eleccions. Més aviat baix, bigoti i cabells grisos, llambregades ràpides, caminant dificultosament. Devia tenir dolor als peus, perquè algú em digué que al Parlament de Catalunya tenia unes sabatilles per quan hi anava a treballar llargues estones. Per altra banda, a casa seva les duia sempre posades.

Jaume Serra Húnter, un home que encara no sé si va ser guanyat per a la política i perdut per a la filosofia. Em decanto a creure que era un extraordinari coneixedor de la filosofia i que en un país on hi hagués gent formada per a totes les facetes públiques Serra Húnter hauria fet millor de restar sempre a la Universitat. De fet, però, no se'n va moure, perquè també en fou rector, abans que el claustre de la nova Universitat Autònoma elegís Pere Bosch i Gimpera. I les seves classes no s'interromperen, llevat d'alguns dies que el seu càrrec polític li ho exigia. Però aquesta darrera evolució cap a la política desdibuixà en alguna mesura la imatge del nostre doctor Jaume Serra Húnter, catedràtic de Filosofia.

Morí a Mèxic. El seu fill gran morí. Els altres, el seu fill Jordi, deixeble nostre a l'Institut-Escola, i les seves filles estan escampats per aquests mons de Déu. Però no a Catalunya. Caldrà recollir més dades i parlar-ne més. Parlar d'ell i del seu pensament. Els joves que comencen ara la tesi doctoral tenen un bon objectiu per a treballar-hi amb documentació i profunditat. El meu ha estat sols un record emocionat.

II

L'article de Lluís M. de Puig a l'*Avui* de fa uns dies em mou a parlar de nou sobre Jaume Serra Húnter, cosa que ja vaig fer el 27 d'octubre de 1977 en aquestes mateixes pàgines. Però Lluís M. de Puig ha aixecat la llebre sobre un afer pendent de qual es poden desprendre resultats molt positius. També l'amic Olives, que tants anys ha dedicat als problemes del llibre, em telefonà per promoure el desbloqueig d'uns papers de Jaume Serra Húnter que sembla que

són a la Biblioteca Universitària. Pel que fa a la maleta, amb fitxes i originals dels nostre mestre, que es troba a Tolosa, no cal dir que he iniciat gestions per aconseguir-ne la recuperació.

Les coses més o menys van així: Jaume Serra Húnter fou contractat per l'editorial Espasa per redactar tots els articles filosòfics a partir de ESP per a l'Enciclopèdia. La tasca que dugué a terme Serra Húnter fou extraordinària. Així nasqueren les famoses fitxes que contenien dades d'autors i temes filosòfics. Quan el 1930 Serra Húnter em designà per a la tasca de secretari-redactor de la Secció de Ciències de l'Institut d'Estudis Catalans, em pregà també que col·laborés en l'ordenació de les fitxes esmentades.

Cal tenir present que la vida que duia Serra Húnter era molt dura. Les classes i el seminari semiclandestí a la Universitat, la redacció dels articles de l'Enciclopèdia Espasa i, encara, les classes de literatura i de francès en algun col·legi. Quan vingué la República i l'autonomia universitària, pogué deslliurar-se d'aquestes classes de col·legi i es dedicà (a part de l'activitat política) a recollir alguns originals dels de l'Enciclopèdia que, prèvia una traducció al català i una reestructuració, li permeteren de publicar les monografies sobre Sòcrates i Spinoza a més del conjunt de temes continguts en els dos volums que aparegueren amb el títol de *Filosofia i cultura*.

És de suposar que la maleta de Tolosa i la documentació de la Biblioteca Universitària contenen les esmentades fitxes i, potser, projectes de reelaboració d'alguns articles destinats a un altre llibre. És, per consegüent, del més gran interès disposar d'aquesta documentació.

Però les coses cal fer-les bé. En primer terme és indispensable connectar amb la família de Serra Húnter (fill, filles i néts), la qual cosa ja he fet en una altra ocasió, i puc tornar-hi. L'amic Joan Roura-Parella, professor de la Wesleyan University de Middletown (USA), ja m'hi connectà una vegada i estic segur que estarà molt content de tornar-ho a fer.

Una vegada tinguéssim autorització de la família, podríem furgar a la Biblioteca Universitària fins a trobar la documentació esmentada. Pel que fa a Tolosa, penso demanar a l'amic Alfons Serra Baldó, professor a l'esmentada ciutat francesa, que localitzi la maleta de la qual parla Domènec de Bellmunt, citat per Lluís M. de Puig.

Tot plegat podria concertar-se a la Societat Catalana de Filosofia, filiat de l'Institut d'Estudis Catalans (no oblidem que Serra Húnter, amb Ramon Turró i d'altres, en fou soci fundador) i ordenar-se, tot promovent una tesi doctoral d'algun jove llicenciat sobre Jaume Serra Húnter.

Heus ací un programa que sembla realitzable i que ens conduiria a la recuperació de l'obra i la personalitat d'un tan estimat «mestre» de la filosofia a Catalunya. Si algú pot afegir-hi més suggeriments, seran molt ben rebuts.